

ESCORXAR, 'llevar la pell', 'treure el budellam i la pell a un animal, matar-lo', del ll. tardà EXCORTICARE, pròpiament 'llevar l'escorça', derivat de CORTEX 'escorça'. □ 1.ª doc.: mj. S. XIII.

Escorxar la crotz en Guillem de Cervera, 626c i *escorjar lo pobre*, ib., 696a. Usos comparables a aquell cito, en nota a la nostra edició, en Sordel i altres usos comparables; «auciuran los bous e *escorxaran*, ab los coltells», Lull (*DoctrPu.*, 282; de nou p. 283, ed. Gili); «Blanquerna aucís la volp e *scorxà* aquella, sal la coha, e mès-la en ast, e, con Narpan fo a la taula, Blanquerna aportà, en un tallador, la volp» (*Blanq.*, *NCl.* I, 270.8); «un ase vell, magre, lo qual havia *scorxat* son dors, per lo gran feix que havia acustumat a portar» (*Merav.*, *NCl.* III, 45); «ans *escorxaria* eu dos de vosaltres --- que no-us prestaria la mia car<r>etas», *VidesR.*, 220r2 (n. 10-11). Dit sobretot dels animals, com ara d'un cavall, Eiximenis (*Terç.*, *NCl.* VI, 125); «los cochis *escorchant* un gran cervo, que quasi era tot blanc, per antiguitat, trobaren-li un collar al coll tot de or --- e l'*escorchaven* ---», JoMartorell (cap. 96, ed. princ.; canviat en -x- *Riq.*, 215).

També de persona: «e per ço lo féu *escorxar*, e de la dita pell féu fer una cuberta de una cadira» en el *Recull d'Eximplis* d'Ag. (I, 324); i no sé si es tracta de la mateixa història en el *Breviloqui* de Jn. de Galles «com un jutge agués malt jutgat, Cambisses, rey, lo féu *scorxar*, e menà que la pell fos posade sobre la cadira del juyís» (*NCl.*, p. 61); «dones malignes / moltes vegades / viu condemnades / --- / una-n penjaren, / viva *scorcharen*, / gran fetillera / e metzincera / ---», «del loc / baix —dix— gran foc / cert m'ha dextat / tot *escorchat*», «era-m plasant / pensant-me forro / e tret del corro / hon m'*escorchava* / y-m garrochava / la carnícera», «lo cavaller / Jordi, guerrier / --- / fon pres / e fort batut: / dins en Barut / fon *escorchat*, / per mig serrat ---», «molt fort errà / com no *scorchà* / En Assuer / a sa muller», JRoig (*Spill*, 1760, 3264, 3181, 8417, 15844). Més cites medievals *DBal.*

En fi també es pot aplicar a coses: «no deguésetz fer venda ne obligació neguna dels lochs del Temple --- que parria —o-s cuydarien— que-u féssets per *escortzar* (sic?) los béns, e per trer-ne ço que poguésets --- ans que isquessen de vostra mà», doc. de 1317 (Finke, *Acta Ar.* III, 323), i ja hem vist que G. de Cervera ho deia de la Creu; en particular pot aplicar-se al terrer, particularment en llocs on esllavissades o terregalls s'emporten la terra i van deixant el rocam nu. Cosa molt típica de l'ús en aranès (*Serra Escorjada*, etc., com ja notava Soler i Santaló en la guia de la Vall), però també en el Pallars superior, on vaig anotar *escorjada* per 'despreniment de terres' a Esterri de Cardós (1934) i després ho he sentit en molts llocs de la mateixa comarca i de Ribagorça; la variant *escorgegat* sentida a Estaon, és probable que s'hagi de comprendre com un *escortegat sense síncope, contaminat més tard per la forma de la llengua comuna. Encara que no tan espès, he anat sentint això en les altres comarques a llevant d'aquestes: un *aragall*, m'explica-

ven a Cardona, vol dir que s *askóržan* les terres (1954), «tal lloc està una mica *skuržat*» a Castellterçol (1935).

EXCORTICARE, 'llevar l'escorça' no es troba encara en llatí ben clàssic, però aquest derivat ja estava format en el S. IV i llavors se'n serveix Sant Agustí; en Oribasi més tard apareix en el derivat *scorticultura* (cf. *ESCORÇA*). En aquest verb, abans que es produís la síncope de les vocals internes, en les formes rizotòniques, accentuades com EXCÓRTICO, per l'extrema debilitació de la consonant intervocàlica -c- en fi de proparoxíton, sobrevingué el seu emmudiment prematur, d'on la pronúncia *ESCÓRTIO; arribat aquí, com sigui que la r tendís, com pertot, a convertir-se en africada, preponderà generalment l'acció ensordidora de la r recolzada precedent, d'on *escortšar*, però en part es donà també el cas del tractament general, de predomini de la sonora, d'on la variant *escorjar* que ja hem vist en alguns casos; també entre altres alguerès *escorjar* (*BDLC* XIII, 270).

Altrament l'ús del mot seguí vigorós en els segles baixos i fou reprès de seguida pels escr. Renaix.: «Sota 'l tallant la víctima forceja; mes — Ovella / — apar que l'Àngel cride - no 't caldrà no, estrebar: / tes selves qui esplomija, tos cingles qui estavella, / qui ton tos camps, d'aurífic velló t'ha d'*escorxar*», *Atl.*, 136. I és que realment el mot seguia en ús popular fins als últims extrems del domini: eiv. «*escorchà*: despellejar» (PzCabr.), a Pallars i Ribagorça, com hem vist; i seguia enllà, puix que ja veiem *escorchar* «desollar» en l'aragonès del *Vidal Mayor*, mj. S. XIII (glos. de Tilander).

DERIV.: *Escorxadís* [1384]. *Escorxador*, de primer com a nom de persona agent: *escorxador de moltons* del qual dona Careta (*Barbr.*) amb equivalència del cast. *matarife*, un ex. en un text de 1378; «a 25 de abril 1612, controversia entre Consellers sobre la nominació dels Oficis dels *scorxadors*, y lo Consell deliberà que cada hu dels Consellers nomenàs en tots, y lo Consell dels sinc ne elegiria hu --- y --- que los parents dels qui serian nomenats isquessen fora e no-y votassen», *Rúbriques* de Bruniquer (I, 119).

Aviat surt també com a nom del lloc on maten «per ço és vist que fos fet un *escorxador* comú, en què s'escorxassen totes les carns quís vendran en Barchinona, en cert loc», Bna. c. 1460 (*Ardits* II, 229) i ja «que algun carnicer --- no gos vendre carns de bou ne de vadell, en gros ne a menut, en lo *escorxador* ne en casa sua ne en altre loc, sinó en les carniceries públicament», ban de c. 1350 (*DBal.*). Cap a 1919-20 recordo que a Barcelona tothom deia *el matadero*, i *escorxador* era mirat com un neologisme purista, si bé llavors *escorxador* reprengué terreny ràpidament (encara que no tothom abandonà el castellanisme), però en realitat, entre els qui parlaven millor el fil de la tradició mai no es va tallar ni entre barcelonins: «lo cementiri del senyor Bisbe Climent, y el Fort Don Carlos, ab alguns canons muntats, desde el que se ix a las casetas y rech del *Escorxador*», B. de Maldà (*Excursions*, p. 5).

En l'any 1908 Coromines, enviat per l'Ajuntament